

Våtmarker i fjellet og deres betydning for fuglelivet

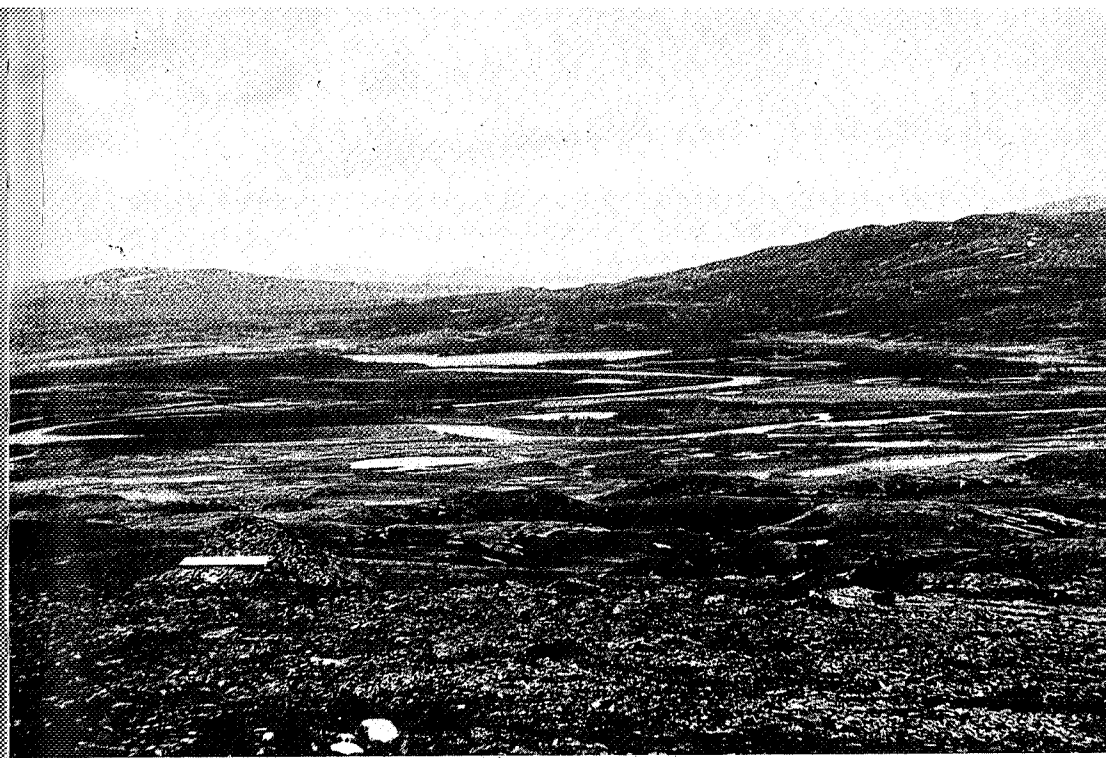
Av Jon Suul

Blant våre naturtyper er det særlig enkelte som rammes hardt av forskjellige inngrep og andre naturødeleggelser. Spesielt utsatt i så måte er i global sammenheng en rekke naturtyper som vi med en fellesbetegnelse kaller *våtmarker* (av det engelske ordet «Wetlands»). Dette skyldes deres egnethet til en rekke utbyggingstiltak.

Ødeleggelsene av våre våtmarksområder skjer i dag i økende tempo og samtidig skades og påvirkes våtmarker som ennå er tilbake. Dette skjer både bevisst og ubevisst. Inngrepene kan stundom forsvares ut fra andre interesser og kan være nødvendige, men ofte ødelegges eller skades verdifulle våtmarker fordi en ikke vet nok om deres samfunnsverdi, fordi undersøkelser ikke er utført når det gjelder naturfaglige faktorer og fordi alternative løsninger ikke er utredet. På grunn av truslene mot våtmarksområdene utnevnte Europarådet 1976 til et spesielt *våtmarksår*: en kampanje som skulle belyse de mange problemene som er knyttet til sikring og vern av viktige våtmarker, slik at et utvalg av disse spesielle naturtypene kan bli reddet for ettertiden.

Blant våtmarksområdene finner vi noen av de rikeste, mest mangfoldige og produktive naturområder på jorden. Blant naturtypene som inngår under begrepet våtmark hører:

Myrer av alle slag, sumpområder, deltaer og stilleflytende, buktende elveløp, tjern, grunne småvatn og vegetasjonsrike innsjøer, strandenger og estuarier (estuarium = bred, traktformet elvemunning mot havet), grunne bukter, viker og strømmer, sund i fjorder og grunne områder langs kysten og i skjærgården. Totalt utgjør de særlig viktige våtmarkene en meget begrenset naturressurs i global sammenheng.

Oversikt over deler av Nedalsområdet i 1968, Essandsjøen sees i horisonten.

Foto: Jon Suul

Internasjonalt

Et utall av ulike livsformer er knyttet til våtmarksområdene og er avhengige av dem for å eksistere. Mange arter er spesialisert nettopp til miljøforholdene i våtmarkene. — Dette gjelder særegne planteslag, insekter, bløtdyr, fisker, amfibier, krypdyr, fugler og pattedyr. Spesielt tydelig er kanskje den betydning mange våtmarker har for en lang rekke fuglearter som med en fellesbetegnelse benevnes som vannfugl — blant disse inngår lommer, skarver, gjess, svaner, ender, vadere, måser, alkefugl m.fl. Mange av disse fuglene er avhengige av våtmarksområder som hekkebiotoper, men ikke bare det. I trekketidene vår og høst er de avhengige av andre våtmarker som hvile- og rasteplasser under sine lange vandringer nordover eller sørover til og fra vinterkvarterene, der de også er avhengige av tilgjengelige våtmarker. Også langs vår egen kyst overvintrer en rekke vannfugler i næringsrike, isfrie gruntvannsområder. Skal disse vannfuglbestandene bestå må et nett av våtmarker sikres i hekkeområdene, langs trekkveiene og i vinterkvarterene. Det er derfor et internasjonalt ansvar å ta vare på viktige våtmarker, da trekkende vannfugler og andre trekkfugler er en internasjonal naturarv.

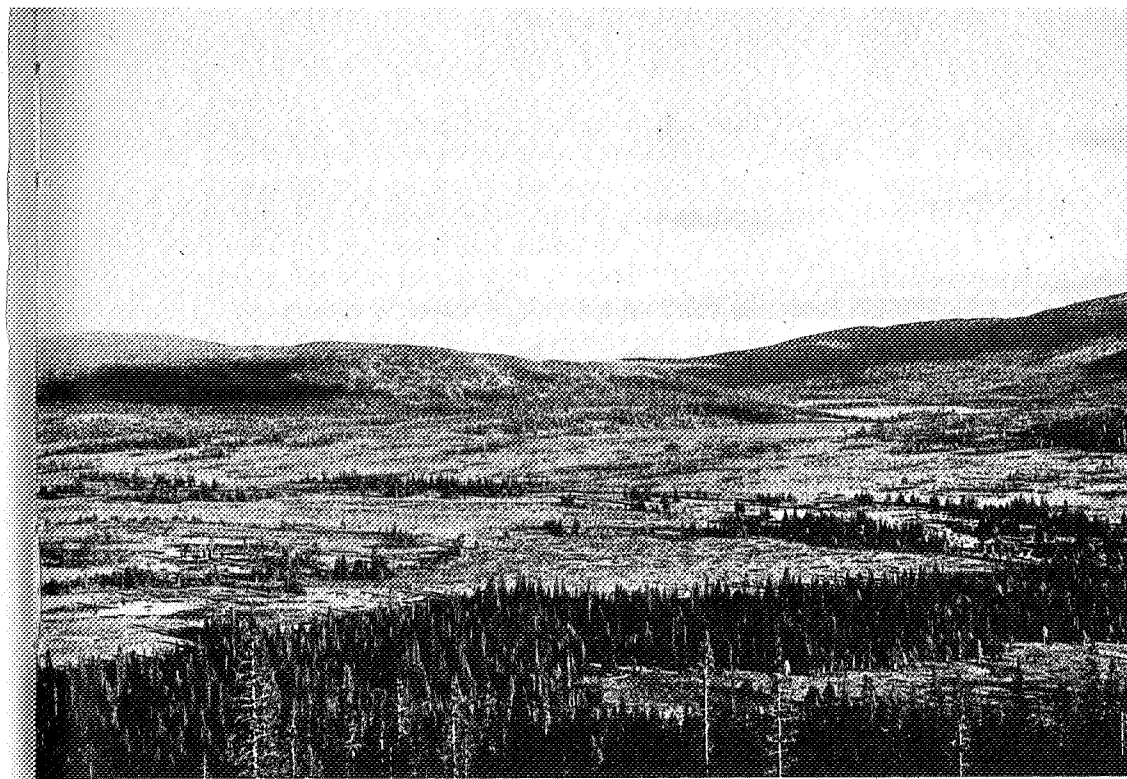
Mangartet betydning

For mennesket har mange våtmarker økonomisk betydning og har hatt det i samband med tidligere driftsmetoder. En kan nevne gruntvannsområdenes betydning for fiskeriene og tang- og tareskjæring — videre nevnes jakt og fangst og drift av egg- og dunvær. Myrer og strandenger har hatt stor betydning som beitemark for både vilt og husdyr, det samme gjelder for slått og forhøsting. I rekreasjonssammenheng har mange våtmarker stor betydning for bading, soling, båtsport, sportsfiske, naturopplevelse og studier. Våtmarker utgjør i undervisningssammenheng ideelle studieobjekter innen området biologi/økologi o.l., det samme gjelder i forskningsøyemed. Mange av de organismer som forekommer i våtmarkene er svært ømfintlige overfor forskjellige miljøforstyrrelser og kan virke som viktige indikatororganismer/alarmklokker når det gjelder å registrere/kontrollere skader av forurensninger og andre miljøgifter i våre omgivelser.

Også det landskapestetiske og kulturhistoriske aspekt må nevnes i samband med verdier av våtmarkene. Intakte våtmarksområder kan i seg selv utgjøre en landskapsmessig perle og representere et naturdokument av de sjeldne. Mange mindre våtmarker inngår som deler av landskapets mosaikk og er viktige og nødvendige for det totale livsmiljø.

Våtmarker i fjellet

I Trøndelags høyereliggende strøk — fjellregionen — finner vi flere typer våtmarksområder, det er særlig myrarealer, sumpmark, tjern og vatn. Disse områdene finner vi spesielt i bjørkebeltet og i noen grad i de nedre deler av snaufjellet. Noen av våtmarkene i fjellet kan utgjøre større sammenhengende arealer — det dreier seg da særlig om myrområder med en mosaikk av tørrere og våtere partier, småvatn og mellomliggende fastmark, som ofte er bevokst med fjellbjørk og/eller annen fjellvegetasjon. Enkelte områder er rikere og mer mangfoldige enn andre når det gjelder produktivitet og forekomst av ulike organismer — flora og fauna. Sammenlignet med særlig produktive våtmarker i lavlandet og ved kysten — f.eks. næringsrike innsjøer, estuarier og gruntvannsområder — vil våtmarkene i fjellet generelt ikke ha tilsvarende produktivitet og huse samme mangfoldighet av livsformer. Dette henger bl.a. sammen med høyden over havet, løsavsetninger, tilførsel av næringsstoffer, vekstsesongens varighet, klima m.m. Likevel kan fuglelivet i fjellets våtmarker stundom oppvise en imponerende rikdom når det gjelder antall arter og individer. Blant

Fra Forraområdet

Foto: Lucie Kjellvik

de mange artene av vannfugler vi kan treffe i fjellet hører *storlommen* og *smålommen* til de artene som er helt avhengige av våtmarkene for sin eksistens — de kan jo knapt bevege seg på land. En rekke andefugler opptrer i fjellets våtmarker — bl.a. *stokkand*, *krikkand*, *bergand*, *sjøorre*, *svartand*, *havelle*, *siland* og *laksand*. Dessuten kan også mer sjeldne arter treffes. Av gjess kan *sædgjess* sees en sjelden gang i våre fjellområder. Denne arten er dessverre stadig i tilbakegang og hekker trolig ikke lenger i vår landsdel, det samme gjelder *dverggås*. Under trekket kan imidlertid *kortnebbgås* fra Svalbard passere til og fra vinteroppholdsplassene på kontinentet. *Sangsvaner* er sjeldne i våre fjelltrakter og treffes bare på en eneste fast plass i Trøndelags indre områder — nemlig ved Glåmos, hvor arten har hatt tilhold hvert år siden 1941. Dette må sees i sammenheng med at arten har hekket i Jämtland siden 1940 — og det er nok således fugler fra Sverige som opptrer her om ettervinteren/våren.

Blant vadefuglene finner vi en rekke arter som er vanlige i våre fjellvåtmarker. Det er bl.a. *vipe*, *sandlo*, *heilo*, *småspove*, *enkeltbekkasin*, *rødstilk*, *grønnstilk*, *gluttsnipe* og *strandsnipe*. Mer spesielle arter er f.eks. *temmincksnipe*, *myrsnipe*, *fjellmyrløper*, *dobbeltbekkasin*

og *svømmesnipe*. At fiskemåsen treffes i innlandet og opp i fjellet er kjent av de fleste fjellvandrere, men også andre måsefugler treffes mer eller mindre regelmessig — *fjelljoen* hekker særlig i smånagerår, og *rødnebbterna*, en velkjent kystfugl, hekker ved fjellvatn i de sør-østlige deler av landsdelen. Også en rekke andre fuglearter er helt eller delvis knyttet til våtmarksområdene i fjellet — bl.a. en rekke småfuglarter o.a. — eksempelvis *jordugle*, *blåstrupe*, *såerle*, *sivspurv* og *lappspurv*.

Da sommersesongen i fjellet er kort, er aktiviteten blant fuglene i våtmarkene og ellers særlig høy fra slutten av mai til ut i første halvdel av juli. Ankomsten av vannfuglene er avhengig bl.a. av vårens komme og isavsmeltingen. Der isen går tidlig, og det oppstår åpne råker — f.eks. ved elveutløp i gruntvannsområder — vil ofte mange vannfugler samles i påvente av at andre våtmarker, som fungerer som hekkeplasser, blir isfrie. — Også om høsten samles ofte flokker med vannfugl i bestemte våtmarksområder hvor de beiter og venter til tiden er inne for å trekke mot våtmarker i vinterkvarterene. Våtmarkene i fjellet kan således ha funksjon som beite- og hvileplasser under trekket, som hekkelokaliteter med skjul av reir, egg og unger og som myteplasser.

Ennå liten forståelse blant politikerne.

I Trøndelag begynner en etter hvert å få brukbar oversikt over de viktigste våtmarkene vi har og fuglelivet som er knyttet til dem. Dette gjelder også for deler av våre fjellområder. Det best undersøkte av våtmarkene i indre fjellstrøk av landsdelen er Nedalsmyrene i Tydal. Dette området står nå som kjent under vann p.g.a kraftutbygging. Uten tvil mistet vi derved en av de viktigste våtmarker i fjellet i hele Sør-Norge. Området var fredet ved en eldre fredning, likevel gikk det som det gikk, og Nedalen er i dag historie. At resultatet ble slik skyldes vel delvis at en for 10 år siden ikke var kommet like langt opinionsmessig når det gjelder naturvern og at en manglet sammenligningsmateriale fra andre våtmarker som kunne klargjøre områdets verneverdi. Dessuten var ikke dette med våtmarkenes spesielle stilling kommet fram i lyset på samme måte som i dag.

Fra Stråsjøen i Garbergelvvassdraget

Foto: Ola Skauge

De 10 år som er gått siden Nedalsaken har imidlertid i liten grad gjort det lettere å gjennomføre vern av viktige våtmarker, og svært få områder er vernet. Og selv de områder som er vernet er ikke sikret for godt viser erfaringene. I Trøndelag er det bare visse våtmarker innen nasjonaparkene Dovrefjell, Femundsmarka, Gressåmoen og Børgefjell, ved siden av myrreservatet *Sølandet* i Brekken, Røros, som er vernet. Ingen av de viktigste våtmarkene våre er sikret.

Av de største sammenhengende og viktigste våtmarksområdene nevnes *Stråsjøen/Prestøyane*-området i Selbu kommune i Sør-Trøndelag og *Forraområdet* i Levanger/Verdal/Stjørdal kommuner i Nord-Trøndelag. Begge disse trues av kraftutbygging. Begge verdisettes som våtmarker av nasjonal betydning. I tillegg har vi en del mindre våtmarker som bør vernes spredt om i landsdelen. Som en representant for disse nevnes *Slettestjønnen* i Rennbu kommune i Sør-Trøndelag. *Ånnsjøen* og *Blåhammarmyren* like sør-øst for Storlien, i Jämtland, hører forøvrig til blant de vernemessig høyest prioriterte svenske våtmarker — og de nevnes her som et apropos til norske fjellvandrere i Syleneområdet.

